

Szigeti Lajos Sándor: Modern hagyomány

MOTÍVUMOK ÉS KÖLTŐI MAGATARTÁSFORMÁK A HUSZADIK SZÁZADI MAGYAR IRODALOMBAN

A szerző immanens irodalomtörténetet akart írni. Amit írt, nagyon fontos, ha nem is biztos, hogy nem kellene valami pontosabb – és eddig nem használt – fogalmat kitalálnia.

Az irodalomtörténet alapproblémáját André Malraux fogalmazta meg a *l'Homme précaire et la littérature* című könyvben: az irodalomtörténetet Villontól Verlaine-ig írják, holott az irodalom Verlaine-től Villonig halad. Malraux emlékeztet az áthidalhatatlan szakadékra, mely ifjúsága idején az élő francia irodalom (és múltbeli ihletői) illetve az Akadémia és az Egyetem között húzódott, és utal az NRF nagy vállalkozására, mely a mindent tudó, minden részletre kiterjedő, de a jelentől elszakadt, élettelen irodalomtörténet helyett a francia irodalom élő történetét kívánta bemutatni. Csak azokról írunk, akik problémát jelentenek, és olyanokat kértünk fel szerzőknek, akiknek személyes kapcsolatuk volt a múltunk nagy alkotóival.

Szigeti Lajos Sándor a *Modern hagyomány* címet adta könyvének. Szerencsés címválasztás, mert érzékelteti mind a hagyomány sokrétegeit, mind a hagyomány (egyik-másik rétegének) jelenlétét, mind a hagyomány megújulási lehetőségét. Ugyanakkor az irodalomtörténet egyik korszakára is utal, a könyv lényegileg a huszadik századi magyar irodalom számos problémáját tárgyalja. Klasszikusokról és viszonylag kevésbé ismert vagy alig méltatott szerzőkről ír, kánonoktól és konvenciótól függetlenül.

Az irodalomtörténet, amikor egyik szerzőről a másikra vagy egyik műről a másikra halad, óhatatlanul megmerevít és általánosít. Adyt követi József Attila, és József Attilát követi Pilinszky, – az irodalomtörténeti gyakorlat szerint. Holott József Attila bizonyos motívumokat vesz át és módosít, és Pilinszky is, és így tovább... És közben új motívumokat is teremtenek, melyek utódaik számára már hagyomány. Szigeti Lajos Sándor az irodalom, vagy még inkább írók és művek valóságos találkozási pontjait próbálja feltérképezni, és ez könyve nagy újdonsága.

Motívum- vagy tárgy történeti kutatás mindig is volt, és ezek eredményeit, pl. a *Jónás könyve* esetében jól is hasznosítja a szerző. Újítása az, hogy nem egy-egy elszigetelt motívumot vizsgál, hanem ezek egész rendszerét. A motívum lehet eszmetörténeti, mitológiai, pszichológiai, grammatikai, stb. És mindez párosul a költői magatartásformák kérdésével, ami már etikai és történeti kérdés (is). Nem beszélve arról, hogy a magatartásformáknak is lehet hagyományozó vagy a hagyományt megkérdőjelező erejük.

A könyv két nagy részből áll: egy etikai értekezésből és egy irodalomtörténeti vázlatból. A kettőt egységesíti a szerző szellemi önéletrajza. Szigeti a szakirodalom bensőséges ismeretében dolgozik, de minden egyes szaváért vállalja a személyes felelősséget, és nem rejtőzik az elvont tudomány maszkja mögé. Vállalja a kritikus esendőségét, aki szereti munkáját és ezt nem is titkolja.

Az irodalomtörténet bensőségesebb és életszerűbb lett. És éppen ezért sok minden elvesztette evidencia jellegét. Egy problémát emelnék csak ki, a „Minden egész el-törött” kérdését. Szigeti szépen elemzi a *Kocsi-út az éjszakában* című verset, az Ady-életműben elfoglalt helye és a tizenkilencedik század végi-huszedik század eleji élet-érzés szempontjából. Szigeti rádöbentett: a vers más megközelítése is lehetséges.

Az európai kultúra két nagy veszteség-mítosszal kezdődik, az egyik a *Genezis* könyvében olvasható, másik Hésziodosznál. A veszteség-mítoszokat Platon gazdagítja. Majd következnek a politikai veszteség-mítoszok, Athén, Spárta és Róma bukása után. Lényegileg a 16. századig vetélytárs nélkül uralkodnak az örök hanyatlás elméletét variáló különféle és különnemű mítoszok, világfelfogások, elméletek. Aztán megszületnek a jövő mítoszai, a forradalom mítoszai pl., bár ez utóbbiaknak is vannak visszaterés változatai. Én azt hiszem, hogy a „Minden egész eltörött” századfordulón eléggé elterjedt életérzése, szemlélete, szlogenje az örök hanyatlás-elmélet egyik változata.

Szigeti idézi Lukácsot: „A modern kapitalista társadalom szükségszerűen hozza magával, hogy a közvetlen egyéni lét mindinkább magára utalt, magára hagyatva válik a lírikus élmények tárgyává, hogy az Én önmagát mint magányosat, magára hagyatottat, egyedülállót éli át és fejezi ki a lírában”. (40.1.)

Nem inkább arról van szó, hogy az irodalom az elmúlt két-három évszázadban kezdett olyan témákkal, problémákkal, érzésekkel foglalkozni, amelyekkel nem vagy csak rejtetten foglalkozott? Nem inkább arról van szó, hogy az irodalom vizsgálódási köre kitágult, és immár – többek között – a szorongás is beletartozik. A kapitalistának nevezett világ művészetellenességéről vallott, legalább kétévszázados nézetek legalábbis újragondolandók. Az örök hanyatlás elmélet nagyon tetszetős variációi.

„Jónás az egyetlen próféta a *Bibliában*, aki szembeszállva az isteni akarattal, megpróbál kitérni küldetése elől” – írja Szigeti Babits Mihály művét elemezve. E megfigyelésekben, ötletekben és adatokban gazdag fejezet hitelét nem rontja, hogy a megállapítás pontatlan. Nem Jónás az egyetlen... A csipke-bokor mellett Mózes ötször utasítja vissza az istent, a „miért éppen én?” kérdés variálásával. Jónás a térben menekül, menekülésének tanúi vannak. Mózes helyben marad és érvel, vitatkozik, menekülési kísérlete szavakban történik, és ezért külső, látható története nincs. Jónás menekülésének története többszáz sorban olvasható, Mózesé alig néhányban. Mózes nem kevésbé határozottan próbál szembeszállni az isteni akarattal, vagy próbál kitérni előle. (Mózes kezdeti szembeszegülésére L. Thorrens belga irodalomtörténész hívta fel a figyelmemet.)

Szigeti meggyőzően bizonyítja, hogy a *Jónás könyvét* író Babitsra egyaránt hat Bergson és Benda. Ez azért rendkívül érdekes és tanulságos, mert Bergson kibékíthetetlen ellenfele Benda. De Benda Bergson-kritikája, ellentétben Maritain Bergson-kritikájával, nem érinti meg Babitsot, már csak azért sem, mert *Az írástudók árulásában* a főellenfél nem Bergson, hanem Charles Maurras. A harmincas években a Budapesten és Esztergomban élő Babits nem kényszerül választani a két párizsi írástudó, Bergson és Benda között, mindkettőtől átveszi azt, ami számára fontos.

Hosszasan sorolhatnám Szigeti kitűnő találatait, és említést tehetnék arról is, amikor – inkább csak árnyalatokban – másként olvasok valamit, mint ő. Ez utóbbi nem vita lenne, hanem bekapcsolódás egy felkínált dialógusba. Mert Szigeti könyvének egyik érdeme, hogy dialógusra készíti az olvasót, nem provokatív módon, hanem anyagismeretével, elemzéseivel, ötleteivel, sejtéseivel és kimondásaival. És mindennek előtt nyitottságával. Mert Szigeti nemcsak az olvasóval folytat dialógust, hanem a magyar irodalommal, és rajta keresztül a világirodalommal. Említettem már: „klasszikusokról és viszonylag kevésbé ismert vagy alig méltatott szerzőkről ír, kánonoktól és konvencióktól függetlenül.”

Könyve egyaránt nyitott a múlt és a jelen (jövő) felé. A Tiszatáj ez év januári számában megjelent szép Dsida-tanulmánya e könyv, a *Modern hagyomány*, egyik fejezete lehetne. Ha jól emlékszem, soha nem volt alkalmam Dsidáról írni, de kamasz-

korom óta a „személyes” költőim közé tartozik, akinek emlékezetem mélyéről váratlanul feltörő sorai nem egyszer segítettek nehéz pillanatokban. Éppen ezért meglep, hogy újabban Görömbei András és Szigeti, régebben pedig Nemes Nagy Ágnes újrafelfedezésének szükségességét emlegetik. Szigeti József Attilára utal Dsida-eszéjében, Bóka László szerint József Attila örült Dsida-kritikájának.

Ebbe a „modern hagyományba” Dsida is beletartozik. De aki követte Szigeti fejtegetéseit könyve különböző helyein a szonetról, az meglepetés nélkül, de annál nagyobb örömmel olvashatja el Pálfi Ágnes *Ecce Homo* c. szonettkoszorúját – remekművét – a Polisz 1995. őszi számában.

„A modern magyar szonett és maga a modern magyar költészet immanens története sem egységes tömb; egy belső váltás jeleit már eddig is többször láthattuk kirajzolódní” (132.1.) – írja Szigeti. Könyve azért nagyon fontos, mert ezekre a „belső váltásokra” előkészíti olvasóit. Akár úgy, hogy a hagyományt gazdagítja (azaz nem tömbszerűen fogja fel), akár úgy, hogy az új művek befogadását elősegíti... (Lord, 1995.)

Ferenxzi László